

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: ПРОФЕСІЙНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Шановний пане головуючий, шановні панове посли, шановні присутні гості! Дозвольте привітати вас з початком такої високоповажної наукової міжнародної конференції!

Спробую поінформувати про те, як ми бачимо процес імплементації чинних законів, які під керівництвом Президента України були розроблені та прийняті в Україні, а також про ті пріоритети, над визначенням яких працює зараз глава держави.

Нагадаю, що в Україні вже було ініційовано та проведено ряд змін у системі юстиції. Спочатку вносилися зміни до законів, пов'язані із декриміналізацією і гуманізацією законодавства, які вже дали перші результати ще до прийняття Кримінального процесуального кодексу (КПК) України. Потім було прийнято новий КПК, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», створений національний превентивний механізм, триває робота щодо унесення змін до Конституції України і Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Зараз завершується робота над проектом нового Закону України «Про прокуратуру», на черзі перебуває розробка законів «Про державне бюро розслідувань» та «Про кримінальні проступки», а також законів, які будуть продовжувати реформування системи органів і відносин у сфері юстиції.

Абсолютна більшість експертів поділяють думку, що КПК не потрібно змінювати, щоб не зруйнувати існуючий баланс відносин між сторонами у процесі, між його учасниками. Тому хочу засвідчити, що ані Президент України, ані політичні сили, які сьогодні здатні приймати рішення в парламенті, не планують вносити зміни до кримінального процесуального законодавства.

Що ми бачимо сьогодні? Як працює цей механізм? Безперечно, процеси, пов'язані з його імплементацією, бажають залишатися кращими, але разом з тим закон надав можливості для того, щоб всі, хто бажає бути незалежним, був незалежним, а всі, хто бажає мати можливості, процесуальні повноваження і бажання захистити себе, – отримали їх.

Хочу сказати, що практично половина тих, хто знаходився в у слідчих ізоляторах, сьогодні знаходяться на волі і виконують свої процесуальні обов'язки перед органами досудового розслідування і судом, не знаходячись під вартою. Це є одним із головних здобутків цієї реформи. Якщо сьогодні подивитися, хто знаходиться в слідчих ізоляторах – це практично всі, хто підозрюється у вчиненні тяжких або особливо тяжких злочинів, пов'язаних із насильством або погрозою насильства. І це є головним здобутком. Я не хочу ще раз розповідати те, про що будуть сьогодні багато говорити, – про змагальність та інші речі, але хочу сказати, що сьогодні, крім проблем, пов'язаних із попереднім ув'язненням, спостерігається зменшення практично в декілька разів кількості негласних слідчих дій, обшуків і інших заходів, які сьогодні застосовуються в українській системі правосуддя. Сьогодні як застава на рахунки держави надійшло 170 млн грн. Тенденція свідчить, що менше 1% громадян не виконують цього процесуального обов'язку, і застава зараховується в дохід держави. Це означає, що українські громадяни сприйняли цю реформу, виконують її, і їм нема чого робити у слідчому ізоляторі до моменту, коли суд винесе рішення про винуватість або невинуватість.

Залишаються питання щодо угод зі слідством про визнання винуватості. Сьогодні практично від 1/4 до 1/5 всіх кримінальних проваджень – це угоди. Однією з основних проблем, яка сьогодні дискутується в суспільстві, є виправдувальні вироки. Я хочу певну увагу присвятити цьому питанню. Деякі експерти висловлюють думку, що начебто в Україні зменшилась кількість виправдувальних вироків. Це повністю не відповідає дійсності. По-перше, кількість виправдувальних вироків в Україні збільшилась. А по-друге, хочу сказати, що тільки за I півріччя 2013 р. порівняно з I півріччям 2012 р. кількість осіб, які були засуджені, зменшилась на 20 тис. Шановні колеги, я хочу сказати, що коли ми суто математично рахуємо виправдувальні вироки, ми підходимо до цього непрофесійно. Якщо на 20 тис. осіб зменшилась кількість тих, хто був засуджений, порівняно з будь-яким періодом минулих років, ми повинні розуміти, що серед цих 20 тис. осіб дуже велика кількість були б виправдані судом, якщо б прокурор вийшов з таким обвинувальним актом до суду. Рахувати виправдувальні вироки потрібно, враховуючи і цей показник.

По-третє, слід порахувати, скільки часу пройшло з моменту набрання чинності КПК: практично 11 місяців. Для того, щоб суд постановив виправдувальний вирок, потрібно було вчинити злочин після 20 листопада 2012 р., після набуття чинності КПК. Треба було б мати час для того, щоб досудове розслідування відбулося, для того, щоб обвинувальний акт потрапив до суду, і після цього, щоб суд встиг постановити виправдувальний вирок, а апеляційний суд залишив виправдувальний вирок у силі, і таким чином, щоб рішення набуло чинності. Якщо ми зважимо, як відбуваються такі процеси в Україні, то перші б виправдувальні вироки в Україні повинні були з'явитись через 9–11 місяців після того, як набув чинності КПК. Але навіть дух закону практично зробив свою справу, і кількість їх різко зросла, незважаючи навіть на цей показник.

Але що із вирокими обвинувальними? Шановні колеги, я хочу, щоб ми не забували, що обвинувальних вироків за угодою сьогодні дуже багато – від 1/4 до 1/5. Зараз експерти вважають, що це визнання винуватості, це угоди зі слідством. У нас є приклади, і їх – сотні. Приклади, коли від учинення злочину до винесення вироку судом проходить 3–4 тижні. Тобто частка обвинувальних вироків, які постановляються сьогодні у зв'язку з угодою про визнання винуватості, стало значно більше, тому що вони за часом виносяться швидше.

Саме тому перші результати цієї реформи можна буде аналізувати приблизно через рік, але міряти не просто виправдувальні і обвинувальні вирокі, а міряти за більш складною формулою: скільки людей не було засуджено. Вже за півріччя – 20 тис. осіб. Плюс тут слід враховувати угоди зі слідством і вже після цього робити висновок, яким чином балансує сьогодні правоохоронна та судова системи з огляду на права людини на кінцевому своєму етапі, де йдеться про винесення вироку судом.

Не можна говорити про цю реформу без посилання на реформу адвокатури. Нагадаю, що за ініціативи Президента України ця реформа відбулася. В Україні сформовано органи адвокатського самоврядування і Національна асоціація адвокатури. Але сьогодні, на жаль, ми спостерігаємо тенденцію, коли адвокати не застосовують тих можливостей, які надані їм законом. До речі, з цього приводу ми уважно проаналізували доповідь Центру політико-правових реформ, експерти якого присутні у цьому залі, і розуміємо, що ця інформація відповідає дійсності.

Наведу приклад. За ініціативи Президента України у Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що за ненадання адвокату на запит у 5-денний термін інформації відповідні службові особи караються штрафом до 850 грн. Протоколи про адміністративне правопорушення складають за законом самі адвокати, тобто органи адвокатського самоврядування. Але що ми бачимо? Адвокатам інформацію чиновники так і не надають, а вони протоколи так і не складають і до суду не звертаються. Про що це може свідчити? Це може свідчити про те, що: по-перше, адвокати ще дуже слабко організовані, а по-друге, це свідчить про необхідність різкого підвищення інтелектуального рівня, фаховості інституту адвокатури. У «Прикінцевих положеннях» проекту Закону України «Про прокуратуру», який пройшов перше читання у Верховній Раді України, ми пропонуємо знову змінити Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і ще більше розширити повноваження адвокатів у частині безперешкодного доступу до всіх органів влади та баз даних з тим, щоб вони були симетричними із повноваженнями прокурора.

Наступне – це робота над національним превентивним механізмом. Можливо, про його елементи розповість Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Але хочу сказати, що ця реформа також відбулася. Сьогодні створені відповідні інститути, які можуть здійснювати громадський контроль за місцями обмеження свободи, за місцями попереднього ув'язнення, за місцями позбавлення волі, школами-інтернатами, за психіатричними лікарнями, і їх робота вже дає свої результати.

Далі – це судова реформа. Як ви знаєте, і про це сьогодні говорив Ян Томбінські, ми погоджуємо свої дії з експертами Ради Європи. Ми дуже б хотіли, щоб всі політичні сили України однаково з повагою ставились до європейських інституцій. На позаминулому тижні ми з подивом побачили заяву політичної опозиції про те, що начебто Венеціанська комісія здійснює політичний, цитую, «тиск» на українську опозицію, і це викликає певний подив. А ще більший подив викликає те, що відсутня реакція європейських структур на такі заяви політичної опозиції. Це викликає питання про доцільність направлення в майбутньому до європейських органів наших законопроектів, якщо немає поваги до їх рішень та результатів їх експертиз з боку всіх наших політичних сил.

Питання про продовження реформ абсолютно точно буде стояти перед нами – ми будемо їх проводити, але, можливо, не будемо витратити час на багатомісячні європейські експертизи. Або потрібен публічний сигнал з боку європейських інституцій про те, що якщо ми пройшли складну процедуру, багаторівневу процедуру експертиз із експертами Ради Європи, з експертами Венеціанської комісії, то потрібно об'єднувати всіх навколо імплементації таких реформ. Насамперед, я маю на увазі внесення змін до Конституції України, які були ініційовані Президентом України. Спочатку парламент проголосував за направлення їх до Конституційного Суду 377 голосами, а потім, на якомусь етапі, щось змінилось і, на жаль, лише більшістю в 244 голоси зміни до Конституції були проголосовані. Ми очікуємо, що в лютому 2014 р. на наступній сесії у Верховній Раді України буде проголосовано за внесення змін до Конституції України та закінчено реформу.

Нагадаю, ми цей законопроект провели через численні європейські експертизи. Отримали позитивний висновок Венеціанської комісії із зауваженнями та врахували їх. Отримали публічні сигнали Ради Європи про те, що їх влаштовує такий варіант законопроекту, і тільки після цього глава держави запропонував його українському парламенту. Ми чекаємо на голосування конституційною більшістю за цей закон. Ми чекаємо на публічні сигнали від наших європейських колег про необхідність об'єднати всі політичні сили в українському парламенті для того, щоб за цей закон проголосувати. Сьогодні ми аналізуємо, які чинники перешкоджають цьому законопроекту. Хочу нагадати, що політична опозиція двічі за місяць змінила свої пропозиції до цього закону. Спочатку пропонувала ліквідувати Конституційний Суд, а 3 дні тому звернулася до профільного парламентського комітету вже без цієї пропозиції. Спочатку пропонували, щоб парламент призначав суддів – зараз не пропонують тощо. Але хочу твердо сказати: жодних змін до того законопроекту, з яким Президент України звернувся до парламенту, пов'язаних зі змінами до Конституції України, ми вносити не будемо. Ініційований Президентом України законопроект вже пройшов Венеціанську комісію і, сподіваємося, буде розглянутий парламентом.

Ні про яку консолідацію між членами парламенту, між політичними силами йтися вже не може. Тому що вже пройшли всі терміни. Усі, хто хотів взяти участь у роботі над цим законопроектом, міг скористатися або площадкою Конституційної асамблеї, або міг просто працювати разом із Венеціанською

комісією, з експертами Венеціанської комісії. Час втрачений. Якщо ми будемо зараз вносити якісь зміни, нам потрібно буде знову звертатися до Конституційного Суду, отримувати висновок про те, що закон відповідає і не звужує права і свободи громадян. Саме цим я можу пояснити відсутність у нас компромісу щодо врахування будь-яких зауважень на цьому етапі. Ми будемо рухатись із цим законом і далі.

Я хочу також зазначити, що посилюючи інститут адвокатури і змагальність у кримінальному процесі Законом «Про прокуратуру», який буде запропонований парламенту, ми вносимо зміни до Закону «Про безкоштовну правову допомогу» і переносимо термін його впровадження в повному обсязі з 2017 р. на 1 липня 2014 р. Саме в цей термін по всій території України мають бути створені центри безкоштовної правової допомоги, які мають замінити фактично функцію прокуратури щодо здійснення загального нагляду і представництва в судах. Саме до цих центрів будуть звертатись українські громадяни. Саме це і буде компенсатором позбавлення прокурорів певних повноважень. Від України це вимагає значних фінансових коштів. На тлі відсутності міжнародної підтримки і фінансування окремих програм Україна буде продовжувати цю реформу і спиратися виключно на свої сили, на сили Державного бюджету України. Я хочу заявити, що ми цю реформу через відсутність коштів не зупинимо і будемо її продовжувати. Вона невід'ємно пов'язана із реформою прокуратури. Саме тому проектом Закону «Про прокуратуру» ми пропонуємо змінити Закон «Про безкоштовну правову допомогу».

Хочу сказати, що якщо 300 голосами буде прийнято зміни до Конституції України, ми безперечно будемо працювати над змінами до Закону «Про судоустрій і статус суддів». Тому що саме цей Закон має бути приведений до вимог вже зміненої Конституції України. Має бути створена нова Вища рада юстиції згідно з європейськими стандартами – так, як ми це визначили в законопроекті і отримали позитивний висновок європейських інституцій.

Також якщо парламент підтримає депутатський законопроект про внесення змін до закону, пов'язаного із встановленням повноважень Верховного Суду України, ми підтримаємо цей законопроект, пов'язаний з певним розмежуванням повноважень між вищими спеціалізованими судами і Верховним Судом України.

Не буду забирати багато часу, шановні колеги, ми продовжуємо роботу. Як тільки парламент прийме, а ми в цьому не сумніваємося, новий Закон «Про прокуратуру», ми негайно збираємося розпочати свою роботу з тим, щоб в Україні з'явилося Державне бюро розслідувань. Щоб воно розслідувало злочини проти осіб, які працюють у правоохоронних і судових органах, щодо вищих посадових осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів. Ми плануємо запропонувати парламенту, і також за ініціативою глави держави, проект Закону України «Про кримінальні проступки». Будемо працювати насамперед з українськими експертами, а потім проходити відповідні європейські процедури.

Шановні колеги, дякую вам за увагу, бажаю плідної співпраці на цій високоповажній конференції та гарних дискусій.